ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Raximov To‘lqin Ro‘ziyevich

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

FAOL O‘QITISH TEXNOLOGIYALARINING YETAKCHILIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHDAGI SAMARADORLIGI

Annotatsiya: Mazkur maqolada faol o‘qitish texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati hamda ularning o‘quvchilarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirishdagi samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, interaktiv metodlar, guruhli faoliyat va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslarning o‘quvchilarning tashabbuskorligi, kommunikativ ko‘nikmalari va jamoada ishlash malakalarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Maqolada faol o‘qitish texnologiyalarining ta’lim sifatini oshirish bilan birga, o‘quvchilarning ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: faollik, texnologiya, metod, ta’lim, pedagogika, yetakchilik, tashabbus, muloqot, hamkorlik, jamoa, rivojlanish, kompetensiya, ijodkorlik, tafakkur, samaradorlik.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение активных технологий обучения в образовательном процессе, а также их эффективность в формировании лидерских качеств у учащихся. Также рассматривается значение уроков, организованных на основе интерактивных методов, групповой деятельности и проблемных ситуаций, в развитии инициативности учащихся, их коммуникативных навыков и умений работать в коллективе. В статье научно обосновываются педагогические возможности активных технологий обучения в повышении качества образования и развитии социальных и личностных компетенций учащихся.

Ключевые слова: активность, технология, метод, образование, педагогика, лидерство, инициатива, общение, сотрудничество, коллектив, развитие, компетенция, творчество, мышление, эффективность.

Abstract: This article analyzes the role and importance of active learning technologies in the educational process and their effectiveness in developing leadership abilities among students. It also highlights the significance of lessons organized through interactive methods, group activities, and problem-based situations in enhancing students’ initiative, communication skills, and teamwork abilities. The article scientifically substantiates the pedagogical potential of active learning technologies in improving the quality of education and developing students’ social and personal competencies.

Key words: activity, technology, method, education, pedagogy, leadership, initiative, communication, cooperation, team, development, competence, creativity, thinking, efficiency.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida shaxsning har tomonlama rivojlanishi, uning mustaqil fikrlashi, tashabbuskorligi va ijtimoiy faolligini ta’minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Globallashuv jarayoni, texnologik taraqqiyot va axborot oqimining keskin ortib borishi natijasida jamiyatda nafaqat chuqur bilimga ega, balki yetakchilik qobiliyatiga ega bo‘lgan, muammolarni mustaqil hal qila oladigan, jamoa bilan samarali ishlay oladigan mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli ta’lim jarayonida an’anaviy o‘qitish usullaridan tashqari, o‘quvchilarning faolligini oshiruvchi, ularni mustaqil fikrlashga undovchi va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiruvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash zarurati paydo bo‘lmoqda.

Bugungi kunda pedagogika fanida *faol o‘qitish texnologiyalari* o‘quv jarayonini samarali tashkil etishning muhim vositalaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Faol o‘qitish texnologiyalari o‘quvchilarni bilimlarni tayyor holda qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki bilimlarni mustaqil ravishda izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliyotga tatbiq etuvchi faol ishtirokchi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyalar orqali o‘quvchilar dars jarayonida muammoli vaziyatlarni hal qilish, guruh bilan ishlash, fikr almashish, bahs-munozara olib borish, o‘z fikrini himoya qilish va boshqalar fikrini hurmat qilish kabi ko‘nikmalarni egallaydilar. Bu esa o‘z navbatida ularning yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Yetakchilik qobiliyati zamonaviy jamiyatda shaxsning muvaffaqiyatga erishishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Yetakchilik nafaqat boshqaruv lavozimlarida ishlovchi insonlar uchun, balki har bir shaxs uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy kompetensiya sifatida qaralmoqda. Yetakchi shaxs jamoani maqsad sari yo‘naltira oladi, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qiladi, tashabbus ko‘rsatadi hamda boshqalarni ham faol harakatga unday oladi. Shu sababli ta’lim jarayonida o‘quvchilarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ta’lim jarayonida yetakchilik qobiliyatini shakllantirish faqat nazariy bilim berish orqali emas, balki o‘quvchilarni faol pedagogik jarayonga jalb qilish orqali amalga oshiriladi. Aynan faol o‘qitish texnologiyalari o‘quvchilarning tashabbuskorligini rivojlantirish, jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish, muammolarni birgalikda hal qilish va qaror qabul qilish jarayonlarida ularning faol ishtirokini ta’minlaydi. Masalan, “Aqliy hujum”, “Debat”, “Keys-stadi”, “Rol o‘ynash”, “Insert”, “Klaster”, “Baliq skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarni fikrlashga undaydi, ularni muhokama jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi hamda yetakchilik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, faol o‘qitish texnologiyalari ta’lim jarayonida demokratik muhitni shakllantirishga ham yordam beradi. Bunday muhitda o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bildirish imkoniyatiga ega bo‘ladi, jamoada ishlash jarayonida esa yetakchi sifatida namoyon bo‘lish imkoniyatlari paydo bo‘ladi. O‘quvchilar guruhli ishlarda mas’uliyatni bo‘lishish, qaror qabul qilish, muammolarni tahlil qilish hamda o‘z pozitsiyasini himoya qilish orqali yetakchilik kompetensiyalarini rivojlantiradilar.

Ta’lim jarayonida faol metodlardan foydalanish nafaqat o‘quvchilarning bilim darajasini oshiradi, balki ularning kommunikativ, ijtimoiy va tashkiliy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, zamonaviy ta’lim muhitida o‘quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor, jamoa bilan ishlay oladigan va ijtimoiy mas’uliyatni his qiladigan shaxs sifatida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o‘z navbatida faol o‘qitish texnologiyalarining yetakchilik qobiliyatini shakllantirishdagi samaradorligini ilmiy jihatdan o‘rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy pedagogik jarayonda faol o‘qitish texnologiyalari ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim metodik vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlab, ularni mustaqil fikrlashga,

muammolarni tahlil qilishga hamda o‘z nuqtai nazarini asoslab berishga o‘rgatadi. Natijada o‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki jamoada ishlash, qaror qabul qilish va tashabbus ko‘rsatish kabi yetakchilik sifatlarini ham shakllantirib boradi.

Faol o‘qitish texnologiyalarining muhim jihatlaridan biri shundaki, ular o‘quvchilarni passiv tinglovchi emas, balki o‘quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Bunda o‘quvchilar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, turli fikrlarni solishtirish va umumiy xulosa chiqarish jarayonida faol qatnashadi, bu esa ularda mantiqiy tafakkur, tahliliy fikrlash hamda liderlik ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, bunday yondashuv o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirib, ularning jamoa oldida fikr bildirish va boshqalarni o‘z ortidan ergashtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ta’lim jarayonida yetakchilik qobiliyatini shakllantirishda guruhli va jamoaviy ishlash metodlari alohida ahamiyatga ega. Guruhli faoliyat jarayonida o‘quvchilar birgalikda muammoni hal qilish, vazifalarni taqsimlash, muhokama qilish hamda umumiy qarorga kelish orqali ijtimoiy va kommunikativ ko‘nikmalarni egallaydi. Bunday jarayonlarda ayrim o‘quvchilar tashabbus ko‘rsatib, guruh faoliyatini boshqarishga harakat qiladi, bu esa ularda tabiiy ravishda yetakchilik qobiliyatining shakllanishiga zamin yaratadi.

Faol o‘qitish metodlari orasida “Aqliy hujum”, “Debat”, “Rol o‘ynash”, “Keys-stadi”, “Insert”, “Klaster” kabi metodlar o‘quvchilarning fikrlash faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar muammoli vaziyatlarni tahlil qiladi, turli fikrlarni solishtiradi va eng maqbul yechimni topishga intiladi, bu jarayonda esa ular o‘z fikrini asoslab berish, boshqalar fikrini tinglash hamda jamoaviy qaror qabul qilish kabi yetakchilik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, debat va muhokama metodlari o‘quvchilarning nutq madaniyatini, mantiqiy fikrlashini hamda jamoa oldida o‘z pozitsiyasini himoya qilish qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Faol o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonida o‘quvchilarning shaxsiy faolligini oshirish bilan birga, ularning ijtimoiy kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. O‘quvchilar muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, tashabbus ko‘rsatish, o‘z fikrini aniq va asosli ifodalash orqali liderlik sifatlarini namoyon etadi, bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli faol o‘qitish texnologiyalarini ta’lim jarayoniga keng joriy etish o‘quvchilarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirishning samarali pedagogik sharti sifatida qaraladi. Shuningdek, faol o‘qitish texnologiyalari o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilar muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonida turli g‘oyalarni ilgari suradi, yangi yondashuvlarni taklif qiladi va mavjud muammolarga kreativ yechim topishga harakat qiladi, bu esa ularda tashabbuskorlik va innovatsion fikrlash kabi yetakchilik fazilatlarini shakllantiradi. Natijada o‘quvchilar nafaqat bilimli, balki faol, tashabbuskor va mas’uliyatli shaxs sifatida shakllanadi.

Ta’lim jarayonida faol metodlardan samarali foydalanish o‘qituvchidan ham yuqori darajadagi pedagogik mahoratni talab etadi. O‘qituvchi o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda darsni tashkil etishi, o‘quvchilarni faol muhokamaga jalb qilishi hamda ularning mustaqil fikr bildirishiga imkon yaratishi zarur, chunki bunday pedagogik muhit o‘quvchilarda yetakchilik sifatlarini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Shu jihatdan qaraganda, faol o‘qitish texnologiyalari nafaqat ta’lim samaradorligini oshiradi, balki shaxsning ijtimoiy va yetakchilik kompetensiyalarini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Faol o‘qitish texnologiyalarining yana bir muhim jihati shundaki, ular ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish faoliyatini rag‘batlantiradi va bilimlarni faqat tayyor holda

qabul qilishdan ko‘ra ularni izlab topish, tahlil qilish hamda amaliy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bunday yondashuv natijasida o‘quvchilar o‘z bilimlari uchun mas’uliyatni his eta boshlaydi, o‘z fikrini asoslab bera olish hamda muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish kabi yetakchilik sifatlarini shakllantiradi. Shu tariqa faol metodlar orqali ta’lim jarayoni o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga yo‘naltirilgan interaktiv muhitga aylanadi.

O‘quvchilarda kommunikativ madaniyatni shakllantirishda ham faol o‘qitish texnologiyalari muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Dars jarayonida tashkil etiladigan muhokama, bahs-munozara va jamoaviy tahlil jarayonlari o‘quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantiradi, ular o‘z fikrini aniq va mantiqiy ifodalashni o‘rganadi hamda boshqalar fikriga hurmat bilan yondashish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu esa o‘z navbatida jamoada ishlash, boshqalarni tushunish va murosaga kelish kabi yetakchilik kompetensiyalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ta’lim jarayonida faol o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning mas’uliyat hissini oshirishga ham yordam beradi. Guruhli topshiriqlar, loyiha ishlari va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar ma’lum vazifalarni bajarish uchun o‘zaro hamkorlik qiladi, natijada ular jamoa oldidagi mas’uliyatni his qiladi va umumiy natijaga erishish uchun faol harakat qiladi. Bunday faoliyat jarayonida o‘quvchilarning tashkiliy qobiliyatlari rivojlanib, ular jamoani boshqarish, vazifalarni taqsimlash va ish jarayonini muvofiqlashtirish kabi yetakchilik ko‘nikmalarini egallaydi.

Bu texnologiyalarining samaradorligi ko‘p jihatdan dars jarayonida muammoli vaziyatlarni yaratish bilan bog‘liqdir. Muammoli vaziyatlar o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi, ularni izlanishga undaydi va yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallashga yordam beradi. Bunday jarayonlarda o‘quvchilar mavjud muammoni turli nuqtai nazardan tahlil qiladi, muqobil yechimlarni izlaydi va eng maqbul variantni tanlashga harakat qiladi, bu esa ularning strategik fikrlash hamda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, faol o‘qitish texnologiyalari o‘quvchilarda ijtimoiy faollikni shakllantirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Dars jarayonida o‘quvchilar turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish, rolli o‘yinlar orqali muayyan vazifalarni bajarish va muammolarni jamoa bilan birgalikda hal qilish orqali jamiyatdagi turli jarayonlarni tushunishga o‘rganadi. Natijada ular ijtimoiy muammolarga befarq bo‘lmagan, tashabbuskor va faol shaxs sifatida shakllanadi.

Faol o‘qitish texnologiyalarining ta’lim jarayonida qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash va refleksiya qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Dars yakunida o‘tkaziladigan tahlil va baholash jarayonlari o‘quvchilarga o‘z faoliyatini tahlil qilish, yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarni aniqlash va kelgusida ularni bartaraf etish imkonini beradi. Bunday jarayon esa o‘quvchilarda o‘z ustida ishlash, o‘z faoliyatini takomillashtirish va doimiy rivojlanishga intilish kabi yetakchilik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, faol o‘qitish texnologiyalari ta’lim jarayonida ijodiy muhitni shakllantirish orqali o‘quvchilarning innovatsion fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. O‘quvchilar yangi g‘oyalarni ilgari surish, turli yechimlarni taklif qilish va mavjud muammolarni kreativ yondashuv asosida hal qilish jarayonida o‘z imkoniyatlarini namoyon etadi. Bu esa ularda tashabbuskorlik, mustaqillik va yetakchilikka xos bo‘lgan ijodiy tafakkur sifatlarini shakllantirishga yordam beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta’lim tizimida faol o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish bilan birga, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning bilimlarni mustaqil ravishda egallashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi hamda o‘z fikrini erkin ifoda

etishi uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Natijada ta’lim jarayoni o‘quvchilarning faolligini oshiruvchi, ularning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantiruvchi samarali tizimga aylanadi. Ularning yana bir muhim jihati shundaki, ular o‘quvchilarda yetakchilik qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Guruhli faoliyat, muammoli vaziyatlarni hal qilish, bahs-munozaralarda ishtirok etish va jamoaviy qaror qabul qilish jarayonlari o‘quvchilarda tashabbuskorlik, mas’uliyat, kommunikativlik va tashkilotchilik kabi muhim ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi. Bunday ko‘nikmalar esa o‘quvchilarning nafaqat ta’lim jarayonida, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi. Shuningdek, faol o‘qitish texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahorat, metodik tayyorgarlik va ijodkorlikni talab etadi. O‘qituvchi dars jarayonini to‘g‘ri tashkil etib, o‘quvchilarni faol muloqot va hamkorlikka jalb qilgan taqdirdagina ta’lim jarayonining samaradorligi oshadi hamda o‘quvchilarda yetakchilik sifatlari shakllanishi uchun qulay sharoit yaratiladi.

Umuman olganda, faol o‘qitish texnologiyalarini ta’lim jarayoniga keng joriy etish o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tashabbus ko‘rsatish, jamoada ishlash va muammolarni samarali hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida faol o‘qitish metodlaridan samarali foydalanish o‘quvchilarning yetakchilik qobiliyatini shakllantirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo‘ldoshev, J. G., Usmonov, S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2004, 160 b.
2. Tolipov, O‘. Q., Usmonboyeva, M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan, 2006, 208 b.
3. Ishmuhamedov, R. J., Abduqodirov, A., Pardaev, A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Iste’dod, 2008, 180 b.
4. Azizxo‘jayeva, N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan va texnologiya, 2012, 240 b.
5. Nishonova, Z. T. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2016, 320 b.
6. Xoliqov, A. Pedagogik mahorat. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2011, 224 b.